

Archeologie Zestiende-eeuws werfeiland Marken komt aan de oppervlakte

Pijp en kruiken uit de Hartjesgang

Marken, waar nu de ingang van de IJtunnel ligt, was ooit een oord vol scheepsbedrijven.

Archeologen doen er nu opgravingen naar een maritiem verleden.

TON DAMEN

Mannen in witte pakken, die hen beschermen tegen vergiftiging door zware metalen, lopen langs rijtjes afgebroken bakstenen. Het zijn muurtjes waarop ooit de pandjes van het Amsterdamse eiland Marken stonden. Ze graven tussen de Valkenburgerstraat en de Uilenburgergracht. Op deze plek komt straks nieuwbouw: appartementen met parkeergarages er onder.

De stadsarcheologen Jerzy Gawronski en Ranjith Jayasena zijn opgewonden over hun jacht op de tastbare geschiedenis van Amsterdam. Een mineraalwaterkruik uit de achttiende eeuw maakt hen blij. Jayasena: "Het aardewerk is het plastic van toen. Men haalde in kruiken geleverd water uit Duitsland en gooide die kruiken hier weg." Gawronski laat een stenen Goudse pijp zien met een afbeelding van een poepende soldaat – "Volkshumor uit de negentiende eeuw." Ook een rood plastic uit de

Mannen in witte pakken op de eeuwenoude muurtjes die ze hebben opgegraven tussen de Valkenburgerstraat en de Uilenburgergracht.

FOTO JEAN-PIERRE JANS

eeuw." Ook een rood vloertje uit de zestiende-eeuwse bebouwing, waterkelders, en resten van later aan-gebrachte haarden trekken hun belangstelling.

Jayasena: "De percelen zijn vier meter breed, dat zie je aan de stenen, en ze lopen tot aan het water door. Tussen de panden lopen de stegen, ook tot achter aan toe. "Van een enkele steeg zijn de straatklinkers bewaard gebleven." Ze hebben ook al de naam van één van de stegen gevonden, de Hartjesgang.

De eerste houtsnippers wijzen er op dat plankiers zullen worden gevonden, van lange planken, haaks op het water, waar de schepen te water gelaten konden worden. Jayasena: "Het mooiste is als je uiteindelijk een mooie plattegrond kunt maken."

Achter de bedrijfspanden, die la-

ter als woningen werden gebruikt, stonden ook nog drie tot vier kleine eenkamerwoningen van vier bij vier meter, waarin hele gezinnen bivakkeerden.

Gawronski spreekt van bijzondere

'Dit is anders dan die postzegels waar we gewoonlijk op werken'

vondsten, omdat voor het eerst sinds jaren zaken opduiken uit het vroege zeevarende verleden van Amsterdam. Jayasena laat een foto zien met daarop een oud pandje in de Valkenburgerstraat en een uithang bord. "Wij graven ter hoogte van dat bord," zegt Jayasena.

Het eiland Marken dateert van 1592 en werd later Valkenburg genoemd. Het werd aangelegd met de eilanden Rapenburg, dat haaks op de andere twee eilanden stond, en Uilenburg. Het geheel werd later bekend als de oude Jodenbuurt.

De verbinding tussen de Wibautstraat en de IJtunnel splitste in de jaren zestig Marken in twee stukken. Marken is ook al lang geen eiland meer. De Valkenburgstraat, ooit vijf meter breed en thans overgaand in de IJtunnelweg, was al eerder vernield. Gawronski: "Rond 1930 was de voorkant van de straat weg."

De bouwmethodes zijn vergelijkbaar met die in de rest van de stad. Jayasena: "Alle nieuwe panden werden op de oude funderingen gezet, soms stompjes."

De mooiste opgravingen moeten nog komen, hoopt hij. "Als we straks dicht bij de waterkant graven, komen ook meer delen van schepen naar boven." Gawronski: "Het aardige van deze buurt is dat bij deze stadsontwikkeling voor het eerst werfeilanden werden aangelegd. Ze moesten de lijnbanen, mastenmakers en werven in de te klein geworden Lastagebuurt vervangen, in de schaduw van de Montelbaanstoren.

Aan het water lagen werven voor de grote schepen van de VOC en de marine, aan het Rapenburg. In de lengterichting van de stad werden Marken en Uilenburg, het dichtst bij de Lastage, aangelegd, bedoeld voor de bouw van binnenwaterschuiten, vissersboten en het verdere grut. Deze werven worden door

de gravende archeologen na de zomer bereikt.

"En de geschiedenis gaat door," aldus Gawronski. "De woningen van Marken zijn in de zeventiende eeuw gebouwd als onderdeel van de bedrijfsterreinen van de scheepsbouwers. Maar al in 1660 werden de Oostelijke eilanden – Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg – aangelegd, waarna de andere eilanden hun functie als werkeilanden verloren. Rapenburg, Marken en Uilenburg werden woonwijken."

Het bijzondere van het terrein aan de Valkenburgerstraat is volgens Gawronski vooral ook de grootte. "Het is anders dan de 'postzegelterreinen' waar we gewoonlijk bezig zijn. Je kunt in één klap vier straten en stegen bloot leggen, met de achterterreinen erbij. Een sensatie."